

УДК 338.28:336.74

АНАЛІЗ СТАНУ ГРОШОВОЇ МАСИ В УКРАЇНІ

Божанова О. В., к.е.н., доцент (НМетАУ)

У статті проведено аналіз стану грошової маси України за період 2008-2013 р.р. Особливу увагу приділено дослідженню динаміки змін грошових агрегатів, коефіцієнтам готівки і монетизації економіки. Кількісно визначено рівні безпеки функціонування грошового ринку України та доларизації національної економіки. Виявлено чинники, що вплинули на сучасний стан грошової маси країни та причини доларизації національної економіки.

Ключові слова: грошова маса, грошові агрегати, коефіцієнт готівки, рівень доларизації економіки.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ДЕНЕЖНОЙ МАССЫ В УКРАИНЕ

Божанова Е. В., к.э.н., доцент (НМетАУ)

В статье проведен анализ денежной массы Украины за период 2008-2013 г.г. Особое внимание уделено исследованию динамики изменений денежных агрегатов, коэффициентам наличности и монетизации экономики. Количественно определены уровни безопасности функционирования денежного рынка Украины и долларизации национальной экономики. Выявлены факторы, повлиявшие на современное состояние денежной массы страны и причины долларизации национальной экономики.

Ключевые слова: денежная масса, денежные агрегаты, коэффициент наличных денег, уровень долларизации экономики.

ANALYSIS OF MONEY SUPPLY IN UKRAINE

Bozhanova O., Ph.D., Associate Professor (NMetAU)

The event of recent global economic and financial crisis has proven that currency stability is a necessary condition for achieving the strategic goals of economic development. A characteristic feature and a significant economic achievement over the last three years have been to achieve and maintain the stability of the currency. The basis of the purpose of the article is to analyze the volume and composition of the money supply and Ukraine over the past five years. This paper analyzes the state of the money supply Ukraine for the period 2008-2013 y.y. Particular attention is paid to the study of the dynamics of changes in monetary aggregates, the coefficient of cash and monetization. Quantified the level of safety of money market of Ukraine and the dollarization of the national economy. The factors that influenced the current state of the country's money supply and causes of dollarization of the national economy.

Keywords: money supply, monetary aggregates, coefficient of cash, the level of dollarization of the economy.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими дослідженнями: Події останньої світової економічної та фінансової кризи довели, що стабільність грошової одиниці є необхідною умовою досягнення стратегічних цілей економічного розвитку держави. Характерною рисою та суттєвим економічним досягненням країни протягом останніх трьох років було досягнення та підтримання стабільності грошової одиниці. Зниження інфляції було зумовлено комплексом внутрішніх і зовнішніх чинників, що сприяло макроекономічній стабілізації та створенню базових передумов для інтенсифікації інвестиційного процесу та збереженню вартості заощаджень населення. Економіка України характеризується значним ступенем відкритості. Тому негаразди у світовій економіці відповідним чином відображаються і на економічному розвитку України. Отже, в сучасних економічних умовах, що характеризуються активізацією трансформаційних процесів, формуванням соціально-орієнтованої ринкової економіки України важливу роль у досягненні сталого економічного розвитку держави відводиться грошово-кредитній політиці. З

урахуванням Конституції України головною метою грошово-кредитної політики є забезпечення стабільності грошової одиниці України, як важливої передумови фінансової і макроекономічної рівноваги та сталого соціально-економічного розвитку країни. Формування ефективної грошово-кредитної політики країни зумовлює необхідність аналізу грошової маси, оскільки зміни, що відбуваються у складі, структурі, обсязі грошової маси суттєво впливають на швидкість обороту грошей, формування платоспроможного попиту, ринкову кон'юнктуру і, як наслідок, на економічний розвиток країни в цілому. Саме тому аналіз стану грошової маси завжди є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях М.І. Савлука [1], А.С. Гальчинського [2,3], Б.С. Івасіва [3], П.В. Круша [5], С.В. Міщенко [6], Т.В. Медвідь [7], С.В. Науменкова [8], В.І. Бочан [9], А. В. Рабушенко [10], І.О. Педерсен [11], Т.Т. Ковальчук [12] та інших вчених увага приділена сутності грошової маси та чинникам, що впливають на її обсяг, склад і структуру. Але обсяг і структура грошової маси постійно змінюються у часі, у зв'язку

з чим потребують постійного аналізу, що і стало підставою проведення даного дослідження.

Мета статті. Основою метою статті є аналіз обсягу, складу і структурі грошової маси України протягом останніх п'ять років.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних економічних умовах гроші функціонують у різноманітних формах на основі внутрішньої взаємодії. Вони не є автономними і є елементами єдиної грошової системи. Одним із кількісних показників, що характеризують стан грошового обігу є величина грошової маси, обсяг та структура якої здійснюють значний вплив економічний розвиток держави. Під грошовою масою розуміють всю сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент часу [1]. Нині грошова маса існує у таких формах як – готівкові знаки, грошові кошти на банківських рахунках та деякі види цінних паперів, що є складовим грошової маси і істотно розрізняються за своєю ліквідністю та активністю в обігу. Для оцінки кількісних змін грошового обігу та формування грошово-кредитного політики використовують показники складу та структури грошової маси, що називаються грошовими агрегатами. Складовими грошових агрегатів є фінансові активи у формі готівкових

коштів у національній валюті, переказних депозитів, інших депозитів, коштів за цінними паперами, крім акцій, що емітовані депозитними корпораціями та належать на правах власності іншим фінансовим корпораціям, не фінансовим корпораціям, домашнім господарствам та некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства. Критеріями поділу грошової маси на грошові агрегати є ступінь ліквідності активів [1,2,3,4]. Дослідження грошових агрегатів дозволяє охарактеризувати склад й структуру грошової маси, оцінити ступінь розвитку грошової маси країни та визначити шляхи стабілізації і зміцнення грошової одиниці. Відповідно до методологічних правил НБУ виділяють грошові агрегати наступного складу:

- M0 включає готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями;
- M1 включає грошовий агрегат M0 та переказні депозити в національній валюті;
- M2 включає грошовий агрегат M1 та переказні кошти в іноземній валюті й інші депозити;
- M3 включає грошовий агрегат M2 та цінні папери, крім акцій. Грошовий агрегат M3 є показником грошової маси в країні.

У таблиці 1 наведено динаміку грошових агрегатів протягом 2008-2013 років.

Таблиця 1

Динаміка грошових агрегатів в Україні у 2008-2013 рр.

Рік	M0, млрд. грн	M1, млрд. грн	M2, млрд. грн	M3, млрд. грн	Питома вага M0 к M3, %	Питома вага M1 к M3 %	Темп росту M0, %	Темп росту M3, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 кв. 2008	109,84	183,68	411,45	416,01	26,40	44,15		
2 кв. 2008	124,74	201,12	446,32	303,02	41,17	66,37	113,57	72,84
3 кв. 2008	133,56	214,82	473,72	477,66	27,96	44,97	107,07	157,63
4 кв. 2008	154,75	225,13	512,53	515,73	30,01	43,65	115,87	107,97
1 кв. 2009	147,1	228,32	523,54	492,72	29,85	46,34	95,06	95,54
2 кв. 2009	153,15	236,54	525,32	497,45	30,79	47,55	104,11	100,96
3 кв. 2009	148,9	251,65	532,12	485,32	30,68	51,85	97,22	97,56
4 кв. 2009	157,02	256,77	541,76	487,3	32,22	52,69	105,45	100,41
1 кв. 2010	155,1	260,33	557,23	491,56	31,55	52,96	98,78	100,87
2 кв. 2010	168,28	265,43	561,76	507,22	33,18	52,33	108,50	103,19
3 кв. 2010	174,81	269,76	564,34	551,76	31,68	48,89	103,88	108,78
4 кв. 2010	182,99	272,32	570,87	597,9	32,17	47,88	104,68	103,09
1 кв. 2011	179,52	278,11	579,56	590,11	30,42	47,13	98,10	103,75
2 кв. 2011	187,7	286,33	598,11	601,34	31,21	47,62	104,56	101,90
3 кв. 2011	180,34	294,67	654,22	669,54	26,93	44,01	96,08	111,34
4 кв. 2011	192,66	304,98	673,23	685,51	28,10	44,49	106,83	102,39
1 кв. 2012	191,79	311,43	690,22	693	27,66	44,91	99,55	101,15

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2 кв. 2012	195,72	311,53	703,02	710,39	27,55	43,85	102,05	102,45
3 кв. 2012	198,19	318,98	727,49	731,73	27,09	43,59	101,26	103,00
4 кв. 2012	200,68	322,18	762,3	773,2	25,95	41,67	101,26	105,67
1 кв. 2013	209,22	339,89	799,16	802	26,10	42,4	104,26	103,69
2 кв. 2013	219,91	350,94	829,31	836,49	26,29	41,95	105,11	104,34
3 кв. 2013	224,33	372,18	868,76	871,55	25,74	42,70	102,01	104,19

Аналіз динаміки грошових агрегатів показує, що протягом періоду з початку 2008р. по вересень 2013 р. зросли всі грошові агрегати. Слід зауважити, що на 114,49 млрд. грн зросли наявні в обороті готівкові гроші, а грошова маса збільшилась на 455,54 млрд. грн, або майже у 2 рази. При дослідженні грошових агрегатів особливу увагу необхідно приділяти співвідношенню готівки і безготівкової частини грошової маси. Вважається, що чим нижча частка готівкових грошей, що знаходиться поза банків, у загальній грошовій масі, тим ефективнішою й розвиненішою вважається грошова система країни. У країнах з розвинутою ринковою економікою частка готівки у структурі грошової маси не перевищує 5-7%. В Україні, у зв'язку із зниженням довіри населення до банківської системи, внаслідок фінансової кризи, інфляційними очікуваннями, нерозвиненістю безготівкових розрахунків населення, низькими доходами населення та інших чинників, майже четверта частина грошової маси обертається поза банками і не контролюється банківською системою.

Проте як видно із наведених розрахунків, що починаючи з липня 2011 року і до теперішнього часу частка готівки постійного зменшується, що пов'язано як із збільшенням грошової маси, так із поверненням депозитів населення до банківської системи.

Достатньо інформативним агрегатом, що характеризує частину грошової маси, яка не використовується для розвитку національної економіки, є агрегат М1. Він містить гроші поза банками й вклади економічних суб'єктів в національній валюті, що можуть бути використані у будь-який час. Відповідно до даних таблиці 1, співвідношення М1/М3 має тенденцію до зниження (44,15% на початок періоду, що досліджується, 42,7% на кінець періоду). Така тенденція є позитивною і свідчить про те, що значна маса грошей виступає у вигляді кредитного ресурсу. Збільшення агрегату М2 та показника всієї грошової маси країни підтверджує зростання заощаджень економічних суб'єктів у банківських й небанківських установах.

Для аналізу грошової маси країни також важливим показником є коефіцієнт готівки, значення якого розраховано і наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Значення коефіцієнту готівки за 2008-2013 р.

Рік	Коефіцієнт готівки	Рік	Коефіцієнт готівки	Рік	Коефіцієнт готівки
1 квартал 2008	36,42	1 квартал 2010	38,57	1 квартал 2012	38,48
2 квартал 2008	38,79	2 квартал 2010	42,77	2 квартал 2012	38,58
3 квартал 2008	39,26	3 квартал 2010	44,88	3 квартал 2012	37,44
4 квартал 2008	43,25	4 квартал 2010	47,18	4 квартал 2012	35,73
1 квартал 2009	39,08	1 квартал 2011	44,88	1 квартал 2013	35,46
2 квартал 2009	41,15	2 квартал 2011	45,73	2 квартал 2013	36,09
3 квартал 2009	38,85	3 квартал 2011	38,06	3 квартал 2013	34,81
4 квартал 2009	40,81	4 квартал 2011	40,09		

Як свідчать дані коефіцієнту готівки, наведені у таблиці 2, протягом 2012 – 2013 років його значення поступово зменшується, що є позитивною

динамікою, так як частка готівки у структурі грошової маси повільно зменшується.

Безпеку функціонування грошового ринку визначає показник співвідношення M0 до ВВП, нормативне значення якого не повинно перевищувати 4% [5]. У таблиці 3 наведено співвідношення M0 до ВВП. Як видно із розрахунків

цей показник не відповідає нормативному значенню, але поступово знижується, оскільки зростання абсолютного розміру готівки компенсується більш інтенсивним зростанням ВВП.

Таблиця 3

Співвідношення готівкових грошей, що знаходяться поза банками і показника ВВП

Рік	M0, млрд. грн	ВВП млрд.грн	Співвідношення M0 до ВВП, %
2008	154,75	948,04	16,32
2009	157,025	914,06	17,18
2010	182,99	1082,55	16,90
2011	192,66	1316,6	14,63
2012	200,68	1408,88	14,24

Показники грошової маси використовується для визначення рівня монетизації економіки. Монетизація економіки – макроекономічний показник, що характеризує ступінь забезпеченості економіки грошима, необхідними для здійснення платежів і розрахунків, та відображає забезпеченість процесів виробництва та споживання відповідною грошовою масою. Монетизація економіки – це інтегральний показник, який відображає довіру суспільства до національної валюти, до політики монетарної влади. А також рівень кредитної активності. Основним фактором динаміки показника рівня монетизації економіки, є попит на реальні гроші, який у свою чергу, залежить від ступеня

довіри суб'єктів економіки до національної грошової одиниці: чим вищим є рівень монетизації, тим більшим, за інших рівних умов є попит на реальні гроші. У кінцевому рахунку, рівень монетизації економіки визначається рівнем розвитку економіки.

Коефіцієнт монетизації економіки, розраховується, зазвичай, як відношення грошового агрегату M2 до ВВП у відсотках. Інколи для розрахунку коефіцієнта монетизації використовують агрегат M3. У розвинутих країнах коефіцієнт монетизації дорівнює 70-80%, що є орієнтиром для НБУ.

У таблиці 4 наведено динаміку коефіцієнту монетизації економіки.

Таблиця 4

Динаміка коефіцієнту монетизації економіки за період 2008-2012рр.

Рік	M2, млрд.грн.	ВВП, млрд.грн.	M2/ВВП, %	Темп росту рівня монетизації,%
2008	512,53	948,04	54,06	
2009	541,76	914,06	59,27	109,63
2010	570,87	1082,55	52,73	88,97
2011	673,23	1316,6	51,13	96,97
2012	762,3	1408,88	54,11	105,81

Рівень монетизації економіки України значно нижче 70%, що свідчить про недостатню забезпеченість економіки грошовою масою. Проте Круша П.В. вважає, що для України коефіцієнт монетизації варіюється у межах 50% [5]. Отже можна вважати, що рівень монетизації національної економіки є достатнім.

Слід зазначити, що причиною різниці у рівнях монетизації різних країн є відмінності у розрахунку цього показника, а також певні методичні недоліки в розрахунку даного коефіцієнта, зокрема не досить коректне зіставлення грошової маси, як запасу, і валового внутрішнього продукту, як потоку [8].

Стійкість розвитку національної економіки, ефективність використання обсягів грошової маси для регулювання грошового обороту характеризує показник швидкості обігу грошової маси. Зміна швидкості обігу грошей суттєво впливає на їх пропозицію в обігу та, тим самим, впливає на платоспроможний попит і на витрати обігу, ускладнює чи полегшує регулювання грошового обігу, дає узагальнююче відображення зміни інтенсивності економічних процесів [11]. Значення показника швидкості обігу грошей вважається достатнім у випадку, якщо кожна грошова одиниця обертається приблизно 2 рази за рік.

Швидкість обігу грошей в Україні за період 2008-2012рр.

Рік	МЗ	ВВП	Швидкість обігу грошей	Рік	МЗ	ВВП	Швидкість обігу грошей
2008	515,73	948,04	1,8	2011	673,2	1316,6	1,9
2009	487,3	914,06	1,9	2012	773,2	1408,9	1,8
2010	597,9	1082,55	1,9				

Як видно із даних, що наведені в таблиці 5 значення показника швидкості обігу грошової маси знаходиться у межах норми.

Економіка України виявилась надто чутливою до глобальних фінансових потрясінь. Однією із причин цього є значний рівень доларизації економіки, що спричинив її залежність від коливань курсу іноземної валюти, зокрема долара США. Доларизація економіки, як феномен грошової системи, є, в більшій мірі, негативним явищем, аніж позитивним, оскільки підриває національні інтереси країни, сприяє незаконному впливу капіталу за кордон, призводить до втрати інвестиційного потенціалу, збіднює суспільство та державу, штучно знецінює та деформує структуру грошового обігу [13].

Труднощі з точним визначенням рівня доларизації економіки країни пов'язані з відсутністю

чітко визначених показників оцінки валютного заміщення. У світовій практиці для приблизного визначення ступеня доларизації застосовують ряд показників: частка валютних депозитів у загальному обсязі грошової маси (методика МВФ); абсолютний розмір депозитних вкладень домогосподарств й підприємств та наданих їм кредитів у іноземній валюті; частка зобов'язань банків за коштами залученими на депозитні рахунки в іноземній валюті фізичних і юридичних осіб у загальному їх обсязі; динаміка обсягів та сальдо операцій з купівлі – продажу валюти на готівковому й безготівковому сегментах валютного ринку. У таблиці 6 наведено розраховані показники рівня доларизації української економіки за методикою МВФ. Граничне значення для рівня доларизації є 30%.

Таблиця 6

Показники доларизації української економіки за методикою МВФ

РІК	МЗ, млрд.грн	Обсяг депозитів в іноземній валюті, млрд. грн.	Рівень доларизації, %
2008	515,73	157,949	30,6
2009	487,3	154,372	31,7
2010	597,87	174,137	29,1
2011	685,51	207,823	30,3
2012	773,2	248,374	32,1
Вересень 2013	871,55	252,34	29

Розраховані дані показують, що доларизація економіки України підвищується у періоди нестабільності та прояву кризових явищ, що викликає недовіру населення до національної грошової одиниці. Серед причин доларизації слід відмітити:

- вищу мінливість темпів інфляції порівняно з курсовою динамікою, що визначає менш стабільний рівень реальної доходності гривневих фінансових інструментів порівняно з доходом на фінансові активи, деноміновані в іноземній валюті;
- стабільніші відсоткові ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті, ніж у національній валюті;
- прискорену лібералізацію валютного регулювання, що розширює можливості доступу до глибшого і розвиненішого ринку позик в іноземній валюті та дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу;
- такі характерні вади української економіки, як недостатня глибина і ліквідність

національного валютного ринку, низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів і цінних паперів, деномінованих в національній валюті, високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти.

Висновки. За результатами аналізу стану грошової маси в Україні, можна зробити наступні висновки:

- за останні п'ять років грошова маса збільшилась майже у 2 рази а наявні в обороті готівкові гроші зросли на 114,49 млрд. грн;
- коефіцієнт готівки протягом 2012 – 2013 років поступово зменшується, що є позитивною динамікою, так як частка готівки у структурі грошової маси повільно зменшується;
- показник швидкості обігу грошей є достатнім оскільки кожна грошова одиниця обертається приблизно 2 рази за рік;
- рівень доларизації національної економіки є достатньо високим, але спостерігається тенденція зниження.

Взагалі проведений аналіз грошової маси дає підстави стверджувати про позитивні тенденції у динаміці грошової маси України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К. : КНЕУ, 2002. - 598 с. - ISBN 966-574-369-4.
2. Гальчинский Анатолий Степанович. Кризис и циклы мирового развития / Анатолий Гальчинский. — Изд. 2-е, доп. — К. : АДЕФ-Украина, 2010. — 480 с. — ISBN 978-966-187-054-2.
3. Гальчинський А. Теорія грошей. —К.: Основи, 1996.
4. Івасів Б. С. Гроші та кредит [Текст] : підручник / Б. С. Івасів. - Вид. 3-тє, змін. й доп. - Тернопіль : Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. - 528 с. - ISBN 966-7952-37-1.
5. Круша П. Національна економіка: Підручник / За ред. проф., к.е.н. П. Круша. — К.: Каравела, 2008. — 416с.
6. Міщенко С. В. Економіко – статистичний аналіз факторів монетизації економіки / С. Міщенко// Вісник НБУ. – 2012. - №1. – С.31-33.
7. Медвідь Т.В. Рівень монетизації економіки як важливий індикатор ефективності передавального механізму монетарної політики / Т.В. Медвідь // Збірник наукових праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». – 2008. С. 204-210.
8. Науменкова С. В. Основні тенденції розміщення грошової маси та їх вплив на формування грошово – кредитної політики Європи / С. В. Науменкова // Вісник НБУ. – 2006. - №1. – С. 19-25.
9. Бочан В.І. Доларизація економіки України: причини і наслідки / В.І. Бочан // Матеріали першої міжнародної науково – практичної конференції «Якість економічного розвитку: глобальні і локальні аспекти» (24-26 мая 2007г.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2007may/7_bo4anphp
10. Рабушенко А. Дослідження рівня доларизації економіки України / А. Рабушенко, Д. Прийменко // Матеріали XV студентської науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/82951/>
11. Педерсен І.О. Оцінка стану грошової маси в Україні / І.О. Педерсен // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2012 - №6 С.83-87.
12. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К.: Т-во «Знання», 2004. – 638 с.
13. Радзівський О. Суперечності доларизації економіки України в умовах фінансової глобалізації / О. Радзівський // Економіка України. – 2005. - №2. – С. 16-23
14. Статистичні матеріали Національного Банку України - Статистичний бюлетень (електронне видання) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>.
15. Статистичні матеріали Національного Банку України - Монетарний огляд (електронне видання) [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58037.

*Рецензент д.е.н., професор УІПА Проохорова В.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Уткіна Ю.М.*

УДК 330:338.2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЯ»

Божидай І. І., аспірантка (ХНУБА)

Представлений критичний огляд існуючих у фаховій науковій літературі підходів щодо визначення терміну «стратегія». Виділено систему базових елементів поняття, яка була уточнена та дороблена. На основі ключових факторів проведена систематизація поглядів та виокремленні найбільш значущі категорії. Було доповнено узагальнене трактування «стратегія», в основу якого покладені найбільш вагомі та універсальні, для будь-якої галузі господарювання, елементи поняття.

Ключові слова: стратегія, спосіб реалізації, результат стратегії.